

NEANDERTHALERS BIVAKKEERDEN IN DRENTHE

Het waren de allereerste "logees" in Noorderland: de Neanderthalers. Zo'n 50.000 jaar geleden, toen Drenthe nog een toendra was, sloegen deze mensachtigen vlakbij Assen hun tijdelijke kamp op, klaar om de jacht op wolharige neushoorns, rendieren en mammoeten te openen. Nu komt dit bijzondere kampement steen voor steen aan het licht.

TEKST KIM VEENMAN | FOTOGRAFIE DIVERSE FOTOGRAFEN

Recente vondsten, merendeel van de nieuwe concentratie die begin 2014 is ontdekt. Foto: M. Niekus.

Foto: ToonBeeld

Het is een zonnige dag als ik samen met de Groningse archeoloog Marcel Niekus over de Neanderthalerakker vlakbij Assen struin. 'Precies hier liepen duizenden jaren geleden Neanderthalers,' vertelt een enthousiaste Niekus. De plek is geheim, want archeologen willen deze vindplaats zo goed mogelijk beschermen tegen ongewenste graverijen. Dat het niet zomaar een archeologische vondst is, merk ik direct als Niekus vertelt over zijn vondsten. 'Ik kan me de dag van de ontdekking nog goed herinneren. Het was 10 maart 2007 toen ik samen met mijn collega Dick Brinkhuizen, zijn vrouw Jasmin, ook archeoloog, en vijf studenten stopte bij de akker om nog een allerlaatste zoekpoging te doen. We hadden die dag al in de buurt gezocht en deze akker stond nog op ons lijstje. We liepen rond als altijd. Ineens, al binnen tien minuten, vond ik een vuurstenen afslag en een half uur later vond Dick een heuse vuistbijl, die alleen Neanderthalers maakten. Nog even later vond één van de studenten een kling, een langwerpige afslag, ook van Neanderthalers. We dachten: Eureka! We hebben er één te pakken!' Naast de vindplaats bij Mander in Overijssel, was dit de enige in Noord-Nederland. En nu weten archeologen ook hoe waardevol en uniek hij echt is.

HET DRENTSE NEANDERTHALERKAMP

Wie waren deze mensen en hoe zag het kamp eruit? Niekus: 'De kronkelende beek die je nu ziet, stroomde hier toen ook al, maar zeker vier meter lager. De Neanderthalers leefden in een toendralandschap, met gras, zeggen, wilgen en dwergberken als begroeiing. Het was veel heuvelachtiger en de vindplaats lag enkele meters boven de beek. Er liepen mammoeten rond, wolharige neushoorns en rendieren. Die kwamen hier drinken, wat het waarschijnlijk een goede jachtplek maakte. De Neanderthalers konden de huiden na het slachten direct schoonmaken in de beek.'

Hoe ze hun bivak opsloten, dat blijft

Foto: F. de Vries

Wie is die Neanderthaler?

Is de Neanderthaler onze voorouder?

Nee, het was echt een aparte menssoort.

We stammen af van mensapen, net als de Neanderthaler. We hebben dezelfde voorouders, maar een andere humane evolutie in Afrika doorgemaakt. Dat kwam zo: één groep van onze gezamenlijke voorouders, de Heidelbergensismens, trok naar Europa. Daaruit zijn de Neanderthalers ontstaan. Wij, de moderne mens, stammen af van de achtergebleven Heidelbergensismensen in Afrika en maakten dezelfde reis pas 135.000 jaar later. Tijdens de Drentse Neanderbivak woonden "wij" dus nog niet eens in Europa.

gissen. 'We weten van andere plekken dat Neanderthalers in grotten woonden, maar die waren hier in Noord-Nederland niet. Waarschijnlijk woonden en werkten ze in de openlucht met misschien een soort windscherm. Er zijn helaas geen botten, hout of ander organisch materiaal gevonden, waardoor we het natuurlijke milieu niet kunnen reconstrueren. Wel weten we dat het geen domme mensen waren; als je zulke vernuftige werktuigen maakt, dan is dat een blijk

LINKS
BOVEN
Vuistbijl met
afgebroken
top.
Foto:
F. de Vries
(ToonBeeld)

LINKS
ONDER
Twee rug-
messen die
waarschijn-
lijk elders
zijn gemaakt
en naar de
vindplaats
zijn gebracht.
De linker is
gemaakt van
helleflint; de
rechter van
vuursteen.
Foto:
F. de Vries
(ToonBeeld)

Ze leven nog...

De wetenschap ging er altijd vanuit dat Neanderthalers 30.000 jaar geleden uitstierven, toen de moderne mens naar Europa kwam. Maar er was ook een tijd dat de moderne mens en de Neanderthaler tegelijk in Europa leefden en heel waarschijnlijk heeft er geslachtsgemeenschap plaatsgevonden. Sommige wetenschappers stellen daarom vast dat de Neanderthaler nog "leeft", dat wil zeggen: zijn genen zijn nog in omloop. En wel in ons. Zo zouden we onze witte huid en bepaalde ziektes als diabetes van hem hebben meegekregen.

van intelligentie. De Neanderthaler ging naar deze plek en nam vuistbijlen mee, om een dier te kunnen villen. Dat bewijst dat hij vooruit dacht en zijn trektochten plande. Bovendien zijn de gevonden vuistbijlen waarschijnlijk afdankertjes. Die waren het niet meer waard om mee te sjouwen naar de volgende bivak, al werden sommigen gerecycled voor een ander doel.'

EEN TIJDELIJKE BIVAK

Dat het een hele bijzondere vindplaats is, laat de hoeveelheid vondsten zien. De teller staat inmiddels op 450 bewerkte stenen (artefacten) en meer dan 30 vuistbijlen. Dat zijn multifunc-

tionele slachtwerktuigen, eigenlijk de Zwitserse zakmessen van die tijd (het Paleolithicum). Hiermee is de vindplaats één van de grootste aan de noordelijke rand van het leefgebied van de Neanderthalers.

Archeologen vermoeden dat het om een tijdelijke bivak gaat. Er zijn veel vuistbijlen gevonden, maar er bleef opvallend weinig afval achter (stukken steen die van het werktuig zijn afgeslagen).

Ook vuistbijlen gingen toen al mee met de mode. Aan de vorm kunnen archeologen zien dat deze exemplaren zo'n 50.000 jaar oud zijn. Niekus: 'Hoelang deze Neanderthalgroep hier precies bleef, weten we niet, maar ik vermoed hooguit een paar dagen en het kan goed dat ze na een paar jaar terugkwamen.' Het kamp in bij Assen telt internationaal mee en is vergelijkbaar met een paar andere kampeementen in Noordwest-Europa, zoals Lynford in Engeland en Zwolen in Polen. Ook daar gingen Neanderthalers vermoedelijk doelbewust naartoe om op wild te jagen.

SNIJ- EN SCHRAAPGEREI

Naast de 30 vuistbijlen vonden de archeologen ook andere snij- en schraapwerktuigen, zoals een schaaf om huiden mee schoon te krabben en een paar rugmessen om mee te snijden. De meeste zijn gemaakt van vuursteen, maar uniek voor deze plek zijn de rugmessen van de steensoort helleflint. Totdat deze plek werd ontdekt, waren er maar drie helleflintwerktuigen in heel Noord-Nederland gevonden. Helleflint is wat brozer dan vuursteen en werd daarom minder snel gebruikt door de Neanderthaler. Helemaal opmerkelijk is dat driekwart van alle vondsten en vrijwel alle vuistbijlen op één plek van 50 bij 50 meter op de akker zijn gevonden. In 2011 verrichten Niekus en zijn team hier een opgraving, waarbij veel van de vondsten aan het licht kwamen.

In 2011 werden de opgravingen verricht op de akker. Op de foto is amateur-archeoloog Henk Paas aan het werk in één van de opgravingsputjes.
Foto: F. de Vries (ToonBeeld)

Amateur-archeoloog Johan Kabout met in zijn handen een afslag van helleflint.
Foto: M. Niekus

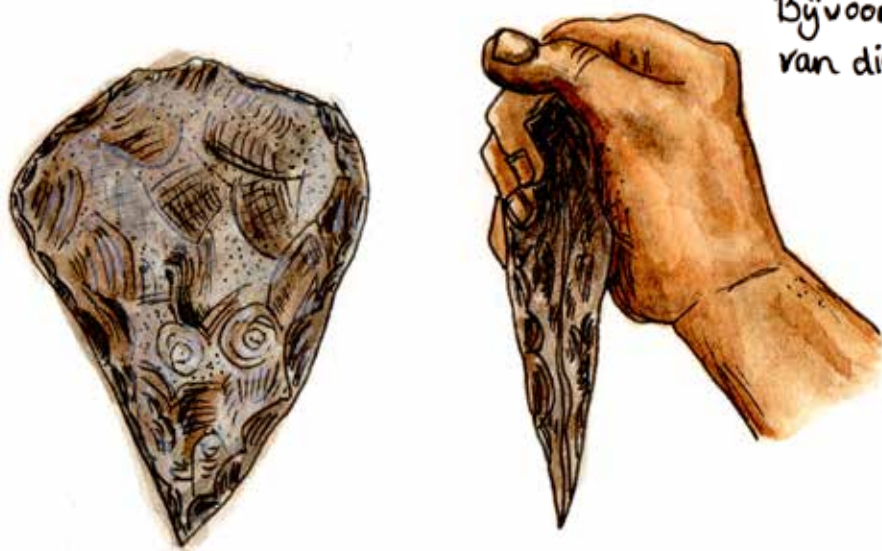

Steentijd-archeoloog Marcel Niekus tijdens de opgraving.
Foto: M.E. van Kruining

ZO MAAKTE MEN EEN VUURSTEEN:

2. Uiteindelijk is de vuistbijl scherp genoeg om te gebruiken. Bijvoorbeeld voor het villen van dierenhuiden.

Kim Veenman

KINDEREN MOESTEN OEFENEN

Een halve kilometer verderop, op dezelfde akker, werden onlangs nog eens 50 objecten gevonden. Een prachtig resultaat, volgens Niekus. 'Hier vonden we vooral veel kernen. Dat zijn hoekige stenen waar ze stukken afsloegen. Die afslagen konden ze verder bewerken tot werktuigen zoals schaven. We noemen deze plek op de akker "het atelier", want hier maakten ze vermoedelijk nieuwe werktuigen.' Bijzonder is het kwaliteitsverschil tussen de gevonden werktuigen. Mogelijk moesten de kinderen het vak nog leren. 'Je ziet dat vooral bij de vuistbijlen. We vonden ook een paar mislukte exemplaren. Die zijn meestal kleiner en de hoeken zijn niet goed gelukt. Het kan heel goed dat die van kinderhanden zijn, die het nog onder de knie moesten krijgen.'

DE ZOEKTOCHT GAAT DOOR

Niekus is nog lang niet van plan om te stoppen met zoeken. De eerdere opgraving verrichte hij samen met een team van (amateur-)archeologen, collega's en studenten, onder verantwoordelijkheid van archeologisch onderzoeksbureau De Steekproef uit

3D-scans van vuistbijlen

Niekus werkt nauw samen met de afdeling tandheelkunde van het UMCG, om 3D-beelden van de vondsten te maken. Tandarts en onderzoeker Joerd van der Meer is specialist in 3D-technologie en heeft al een aantal vuistbijlen gescand met een 3D-mondscanner. Niekus: 'Zo kunnen we de oppervlaktes nog beter bestuderen en krijgen we een beter beeld van de stenen. In de archeologie van nu gebruikt men nog steeds wetenschappelijke illustraties, maar die zijn plat getekend. Een 3D-scan laat veel beter de structuur zien.'

Zuidhorn. Het liefst zou Niekus de twee "hot spots" op de akker helemaal afgraven. 'Maar daar is meer geld voor nodig.' Toch laten de archeologen zich – letterlijk – niet uit het veld slaan. 'De landbouw doet de vondsten geen goed. Zo vonden we al een paar sterk beschadigde vuistbijlen, die zijn gebroken door een ploeg. Dat is zo zonde als je bedenkt dat die bijl er al 50.000 jaar ongeschonden heeft geleden.' Daarom wil Niekus het resterende deel van dit Neanderthaler-

kampement het liefst zo snel mogelijk opgraven. 'Zo kunnen we de vondsten in complete staat onderzoeken en aan het publiek laten zien.' Hiervoor heeft Niekus samen met een paar collega's stichting STONE (STeen Onderzoek Nederland) opgericht.'

We lopen verder en ik zie dat Niekus, bevlogen als hij is, het niet kan laten toch nog even te zoeken op de akker. Er zal toch maar nét toevallig nog een vuistbijl liggen. Ook ik kan het niet laten even rond te neuzen. Je weet maar nooit. Terwijl we lopen besef ik hoe bijzonder het is dat hier 50.000 jaar geleden Neanderthalers in dierenhuiden op precies dezelfde plek rondstruinden, met een vuistbijl in de aanslag om een malse biefstuk af te snijden. Terwijl de vrouwen bij het vuur wachtten en kinderen hard oefenden om net zo'n mooie, scherpe bijl te maken als hun vaders. Dan klopt Niekus op m'n schouder: 'Wie weet wat ze nog meer voor ons hebben achtergelaten.' Ik ben heel erg benieuwd. Eén ding is zeker: de jacht van deze archeologen wordt nog lang niet gesloten. Hopelijk maken ze nog veel meer buit. <<

ONDER
Eén van de eerste vondsten van de opgraving is een kleine vuistbijl. Dit exemplaar is vermoedelijk een oefenstuk van een leerling-vuursteenbewerker.
Foto:
M. Niekus

Archeoloog Marcel Niekus bij de vondsten in het depot in Nuis.

Bewonder de vondsten zelf

Wie de Neanderthalervondsten met eigen ogen wil zien, kan dat doen in het Noordelijk Archeologisch Depot in Nuis (Adres: Nieuweweg 76, 9364 PE Nuis. Telefoon 0594-644000). Bezichtigingen worden op werkdagen en alleen op afspraak gepland. Op bepaalde vrijdagmiddagen is het depot vrij toegankelijk. Houd hiervoor het nieuws op de website www.nadnuis.nl in de gaten.

